

bilimname XXXIV, 2017/2, 413-442
Geliş Tarihi: 27.09.2017, Yayın Tarihi: 31.10.2017

ARAP DİLİNDE SES ANLAM İLİŞKİSİ

-ZÂY / ز SESİ ÖRNEĞİ-

© Musa ALPa

Öz

Vâzî' yani ilk lafız koyan, ses ile anlam arasında her zaman uyum gözetir. Nitekim Arap dilinde sesler mechûr (sert) ve mehmûs (yumuşak) şeklinde iki kısma ayrılmaktadır. Bu çalışmada mechûr seslerden olan zây/ز sesini barındıran ve diğer muhtelif iki sesi de mechûr olan üçlü fiiller ele alınmıştır. Bu fiiller El-Ezherî'nin Tehzîbu'l-luğa adlı mahrece dayalı ıstikak sözlüğünde var olduğu şekilde müştaklarıyla beraber, orada verilen anlamlarıyla irdelenmiştir. İlk bölümlerde ses ve sesbilim hakkında genel bilgiler verilmiştir. Daha sonra zây/ز sesini içeren birkaç üçlü fiil ve anlamları yorumlandıktan sonra Tehzîbu'l-Luğa'da tesbit edilen bütün içinde zây/ز harfi bulunan sülasi fiiller tek tek çizelge halinde verilmiştir. Aslan gibi hayvanların kükremesi için vaz' edilmiş زر fiilinde olduğu gibi üç harfi de mechûr olan diğer fiillerin anlamında da bir şekilde sertlik, zorluk, kabihlik, olumsuzluk, ürperti vs. bulunmaktadır. Kişi زار الأسد./Aslan kükredi, cümlesini duyduğunda kulağına ilişen زر seslerinden adeta hayvanın kükremesini hissetmekte hatta duymaktadır. Vazî', zihnindeki anlama uygun cehri seslerden müteşekkil sesleri seçerek hayvan kükremesini ifade etmiştir. Dolayısıyla lafzın sesleri ile anlamı arasında doğrudan bir irtibat bulunmaktadır. **Anahtar kelimeler:** Vaz', vâzî', mechûr, ses, anlam, müştak.

Giriş

Ses, fizyolojik olarak farklı amaçlara yönelik her canlının belirli organlar yardımıyla çıkardığı bir titreşimdir. Varoluşundan beri insanoğlu da diğer canlılar gibi ses çıkararak hayatını sürdürmüştür. Ancak bu konuda insanı diğer canlılardan ayıran bazı özellikler vardır. Hayvanlar karınlarını doyurmak, çiftleşme vs. amaçlara yönelik olarak ses çıkarırken insanlar

^a Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, musa_alp@hotmail.com

ayrıca hissi, zihinsel konuları da seslendirerek muhataplarına iletebilmektedir.

Modern Arap dilbilimcilerinden olan Temmam Hassân, öncelikle ‘ses’ ile ‘harf’ arasındaki farkı belirttikten sonra sesi şöyle tanımlar: “Ses organlarından birinin havanın hareket ettirilmesinden kaynaklanan belli ses etkilerini beraberinde getirdiği hareket ameliyesidir. Dolayısıyla ses işlemi alıcı konumundaki kulak ile ses gönderen kaynak arasında cereyan eden bir oluşumdur.” (Hassân, 2004: 73).

Hintliler genelde dil (luğa) özelde de ses ile ilgilenen ilk millet olarak bilinir. Onlar bu konuda birçok çalışma yapmışlar ve bu konuyla ilgili bazı eserleri günümüze kadar ulaşmıştır. Eski Hint’te, Hint edebi dilinin en eski ürünleri olan ve m.ö. X. yüzyıldan önceye ait olması gerektiği kabul edilen dini bilgi derlemeleri *Veda*’ların yanlış tespitinden, hatalı okunmasından ve zaman aşımına uğramasından kaçınmak için çaba sarf edilmiştir (Aksan, 2000: I, 16). Hintliler, kutsal kitaplarını iyi okuyabilmek için seslerle özellikle ilgilenmişlerdir. Aynı durum daha sonraki dönemlerde Müslümanlar için de geçerli olmuştur. Onlar Kur’ân-ı Kerim’i iyi okuyabilmek için sesleri/esvâtı ve çıkış yerlerini/mahreç konu alan özel bir ilim dalı olan Tecvit İlmini husûle getirmişlerdir. Hintliler, mahreçleri açısından sesleri incelemişler ve mahreçleri farklı yönlerden *mechur* ve *mehmus* gibi kısımlara ayırmışlar ve konuşma esnasında mahrecin genişlemesine göre sesleri bölümlere ayırarak ifade etmişlerdir. Bütün bunlara ek olarak Hintliler, uzun ve kısa sesler, aksan ve nağme gibi konulara da el atmışlar ve bu olgulardan tafsilatlı bir şekilde bahsetmişlerdir (Aksan, 2000: I, 18).

Eski Yunanlılar ise sesleri iki açıdan ele almışlardır. İlk olarak sesli harfleri yani Arapça karşılığı hareke olan sesleri incelemişlerdir ki bu sesler Sami yazı sisteminde şekle dökerek harf olarak yazılmıştır. Diğer taraftan Yunanlılar Sami dillerde yazımı olmayan sesli harfleri alarak kendi dillerinde harf şeklinde yazıya dökmüşlerdir. Yunanlılar, sesleri ilk olarak sesliler ve sessizler olarak iki kısma ayırmışlardır. Daha sonraki dönemlerde bu durum, Avrupalı dilcilerin takip edecekleri bir sistem haline gelmiştir. Bununla birlikte Yunanlılar, sessizlerin ancak sesliler ile ifade edilebileceğini yani telaffuz edilebileceğini belirtmişlerdir. Bu sesli ve sessizden oluşan harflere de hece (syllable) adını vermişlerdir. Ayrıca Yunanlılar Türkçe’de de olduğu gibi sesli harflere de bizzat hece adını vermişlerdir (Lyons, 1983: 19).

Tevatüren sabittir ki dilin her konusunda olduğu gibi Arapların sesbilim ile ilgilenmeleri Kur’an’ı Kerim’i korumak ve daha güzel tilavet etmek niyetiyle başlamıştır. Özellikle belirtmek gerekir ki Araplar arasında

---

sesler ile ilgili ilk ciddi çalışmalar İslam'dan sonra başlamıştır. Kur'an'ın yanlış okunmasını önlemek için Ebu'l-Esved ed-Duelî'nin (ö.69/688) başlatmış olduğu çalışmalar bu konudaki çalışmalara ilk örnek olarak kabul edilebilir. O, Arap sesleri için bazı işaret ve rumuzlar icat etmiştir ki daha önceden bu işaretler Sami dil geleneğinde bulunmamaktaydı. Kur'an'ın noktalanması ve harekelenmesine kadar Araplar arasında, sessizlerin (harfler elif/ا, ba/ب, ta/ت gibi) olduğu kadar, sesli harfler yani harekeler açık ve net değildi. Belki de o döneme kadar sesli harfler (harekeler) ihmal edilmiş, fazla önemsenmemişti. Bu durum Ebu'l-Esved için de geçerli idi. O da başlangıçta doğrudan hareke ile ilgilenmemiş olup harflerin bilinen sıfatlarını nazarı dikkate almıştı. Ağızdan ya fetha ya damme ya da kesra çıkar ki bu sıfatlar fizyolojik hareketlerden ibarettir. Bu bakış açısı Araplar arasında asırlar boyu devam etmiştir. Dolayısıyla zamanla sesli ve sessiz harf ayrımı gündeme getirilmiştir. Özellikle de bazı modern dilciler seslilerin (sâit/hareke), sessiz harflerin (sâmit) sıfatı olmadığını, onların da diğer sessiz harfler gibi müstakil sıfatlarının olduğundan bahsederler (Abdulaziz, 2004: 74).

Ebu'l-Esved ed-Duelî'den sonra Arap yazı sistemi ile ilgili olarak yeni çalışmalar gelmiştir. Bunların başında da Nasr b. 'Âsım'ın (ö.89/699) çalışmaları gelir. O, Arap yazısının nokta ve harekelerinin daha belirgin hale gelmesini, özellikle de benzer sessiz harflerin birbirinden ayırt edilmesini sağlamıştır. Misal: ب، ت، ث، ي، ز gibi. Bu durum, okuyucuya büyük kolaylık getirmiştir. Nasr b. 'Âsım'ın yaptığı bu çalışma Arap yazısının okunmasına büyük kolaylık sağlamıştır. Hatta bugün Arap âleminde kullanılan harflerin sıralaması (alfabe harfleri) ona aittir. (Abdulaziz, 2004: 75).

Arap dili alanında yapılan ilk çalışmalar kelimeleri toplamakla başlamıştır. Burada amaç yine Kur'an'ı anlamak idi. Bu bağlamda kelimeleri cem' ve tedvin eden ilk risaleler oluşturuldu. İlk dilcilerin kitapları insanın yaratılışı, at, deve, fırtına, nebat, ağaç, yırtıcılar, koyun, silah vb. konularda kaleme alınmıştır. Bu kitapların yanında *Garibu'l-Kuran*, *Garibu'l-Hadis* ve *Nevâdir* gibi konularda yazılan kitaplara da rastlamaktayız. Bu tür ilk çalışmaları yapanların başında el-Asma'î, Ebû Zeyd el-Ensârî, el-Ahfeş, en-Nadr b. Şumeyl gibi dilciler bulunmaktadır. Bu çalışmalar büyük sözlüklerin oluşmasının ilk nüvelerini oluşturmaktadır (el-Berâzî, 1986: 13).

el-Halîl b. Ahmed, ses organlarını belirleyerek mahreçlerini yaklaşık olarak ortaya koymuştur. Aynı zamanda o, bu seslerin sıfatlarını da açıklama imkânı bulmuştur. Buradan hareketle el-Halîl, idğamdan bahsetmiş, seslerden kelimelerin oluşmasına kadar birçok konuyu ele almış, bu bilgileri

öğrencilerine de aktarmış ve sesleri ele alan dilci öğrencilerin yetişmesine vesile olmuştur. Bunların başında da Sîbeveyh (ö.180/796) gelmektedir. O, hocasının izinden giderek onun açtığı yoldan devam etmiştir. Sîbeveyh, dilbilim alanında eşsiz kitabı olan el-Kitâb'ı kaleme almıştır. O, Kitâb'ında seslerden, mahreçlerinden ve sıfatlarından bahsetmiş, idğam üzerinde özellikle durarak derin araştırmalar yapmış ve hareketlerle ilgili geniş bilgiler vermiştir. el-Halîl ve öğrencisi Sîbeveyh'in ortaya koyduğu sistemli bilgilerden günümüze kadar birçok nahivci, dilci ve tecvid alimi faydalanmıştır. Aynı dönemde nahiv ve ıstikakla ilgili el-Ahfeş'in (ö.221) el-Mekâyîs'i, Kutrub'un (ö.206) el-İlel'i yazdığı; kalb, ibdâl ve ıstikak konularında, el-Asma'î'nin (ö.214) çalışmalar yaptığı, el-Cermî'nin sarf ve binayı ele aldığı, el-Mâzini'nin de sarf konularını işlediği bilinmektedir (el-Berâzî, 1986: 13).

Daha sonra sesbilim ile ilgilenen ve lehçelerden ve konuşma esnasında insanların yaptığı hatalardan bahseden meşhur edebiyatçı el-Câhız (ö.255/869) karşımıza çıkmaktadır.

Hicri dördüncü asırda sesbilim alanında ünlü dilci İbn Cinnî (ö. 392/1002) önemli rol almaktadır. O, kendinden önce yapılmış sesbilim alanındaki çalışmaları toplayan ilk dilbilimci olarak öne çıkmaktadır. İbn Cinnî, kendinden önce ortaya konulmuş olan bu bilgileri yorumlayarak şerh etmiştir. Özellikle de meşhur kitabı 'Sirru Sınâati'l-İ'râb' adlı kitabında sesler ve seslerin sıfatlarından bahsetmiştir. Nitekim İbn Cinnî'nin bu kitabı sesbilim alanında yazılan ilk kitap olarak da kabul edilmektedir. İbn Cinnî kitabında seslerle ilgili olarak şöyle bir yol takip ederek konuları işlemiştir (İbn Cinnî, 1985: I, 6):

- Harflerin sayısı, sırası ve özellikleri,
- Seslerin mahreçleri ve harflerin genel sıfatları ve farklı açıdan bölümleri,
- Kelimenin binasında yapılan i'lâl, ibdal, idğam, nakil ve hazf konuları,
- Uzak mahreçli harflerin seslerinden oluşan fesahat teorisi.

İbn Cinnî, eserinde günümüzde batılı bir kelime olan fonetik ile karşılanabilecek olan "İlmu'l-Esvât" tabirini kullanmıştır. Dolayısıyla İbn Cinnî, esvâtı ilk kez bilimsel alana getiren kişi olarak kabul edilebilir. O, İlmu'l-Esvât ile İlmu'l-Musikî arasında bir ahengin olduğundan bahseder ve buradan hareketle seslerin çıkış yerlerini bilimsel bir yaklaşımla izah eder. Hatta o, ses organını neye benzetir. İbn Cinnî, sesbiliminde üstat olarak kabul edilir. Öyle ki onun belirlediği terminoloji ve metot kendinden sonra da

neredeysse hiç değiştirilmeden kullanılmıştır. Ondan sonra gelen seslerle ilgilenen dilbilimciler sadece birtakım düzenlemeler yapmışlardır. Örneğin el-Hafâcî'nin (ö.469/1077) 'Sirru'l-Fesâha' adlı eseri buna güzel bir örnektir. Aynı durum el-Câhız ve er-Rummâni (ö.386/996) için de geçerlidir. Abdulkâhir el-Cürcânî (ö.471/1078) de 'Delâilu'l-İ'câz' adlı eserinde benzer konuları ele almış, belağat ve fesâhattan bahsetmiştir. Bu sistemden es-Sekkâkî'nin (ö.626/1229) de 'Miftâhu'l-Ulûm' adlı eseriyle etkilendiği görülmektedir.

Sesbilim alanına zaman içerisinde farklı yaklaşımıyla İbn Sînâ'yı (ö.428/1037) görmekteyiz. O, tıp alanındaki bilgi ve tecrübelerinden hareketle seslere yeni bir bakış açısıyla bilimsel bir yaklaşım sergileyerek seslerin mahreçlerini incelemiştir. Batılı dilbilimcilerden çoğu İbn Sînâ'nın yolunu izlemişlerdir. Ayrıca onun çalışmaları konuşma özürü insanları tedavi etmek için çığır açmıştır. Zikrettiğimiz bu çalışmalara ek olarak Arap sesleri (harfleri) ve sıfatları çeşitli nahiv, sarf, tecvid, kıraat, aruz, edebiyat, belağat ve fesahat, felsefe ve müzik gibi alanlarda yazılan kitaplar içerisinde bazı bölüm ya da başlıklar altında ele alınmıştır (Tarih içerisinde Arap fonetiğinin gelişimi için bkz. el-Berâzî, 2004, 13-20; Kathzner, 1987, 159).

A. Araştırmanın Konusu ve Varsayımlar

Bu çalışmada Arap dilinde ses anlam ilişkisi ele alınmış ve buna dair mehur seslerden olan zây/ج sesi örnek olarak seçilmiştir. Çok sayıdaki mehur sesler içerisinde zây/ج sesini seçmemizin sebebi yaygın bir ses olması ve kelimenin her yerinde sıkça kullanılmış olmasıdır. Zây/ج sesinin sülasi kelimenin birinci, ikinci, üçüncü sesi olarak kullanılan ve temel sözlüklerde geçen her hali irdelenmiştir.

İnsan, öncelikle düşünen ve konuşan bir varlıktır. Konuşma işi de ses organlarından çıkan seslerle meydana gelir. Sosyalleşen ilk insan bir şekilde kendi arasında belli ifadelerle konuşmaya başlamıştır. Sözcükleri ilk koyandan (vaz' eden vazı'), zihnindeki anlama uygun düşebilecek seslerden müteşekkil lafızlar koymasına beklenir. İnsanoğlu halet-i rûhiyesi içerisinde kızgın iken daha yüksek ve kaba seslerle konuşur, aksinde ise yumuşak ve hafif sesleri tercih eder. Arap dilinde sesler genel anlamda mehur ve mehmûs diye ikiye ayrılır. Bu bağlamda, sülasi mücerred diye adlandırılan mevzuların (vaz edilen kelimelerin) bütün sesleri mehur ise olumsuz, kaba, sert, çetin, fiiliyatı zor, içeriği hoş olmayan vs. bir anlam ifade ettiğini varsaymaktayız.

B. Araştırmanın Metodu

Esas itibarıyla çalışma, sözlük taraması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Evvela zây/ج sesi ile başlayan ve seslerinin tamamı meçhûr olan bütün sülasi/üçlü kelimeler sözlüklerden tespit edilmiştir. Bilahare aynı fiilin zây/ج sesinin ortada ve sonda kullanıldığı türevleri yani müştakları anlamlarıyla alta verilmiştir. Bunlardan kullanılmayanların karşısına ‘mühmel’ ifadesi konulmuştur. Alt alta verilen bu kelimelerin anlamları verilerek genel olarak kaba, sert, kötü sıfatlı, olumsuz vs. ya da iyi, hoş, zarif, olumlu olması bakımından bir kanaat oluşması sağlanmıştır. Son bölümde ise ilk harfi zây/ج olan ve diğer iki harfi aynı olan yani şeddeli olan fiiller ve aynı kökten meydana gelmiş olan isimler son tarafa alınmıştır. Çalışmamızın konusu olan fiiller, ilk sözlüklerden olmasının yanında mahreç esasına göre telif edilmiş olması açısından el-Ezherî’nin (ö. 370/980) ‘Tehzîbu’l-Luğa’ adlı sözlüğünden alınmıştır. Şunu da belirtelim ki yukarıda sözünü ettiğimiz sözlükten asırlar sonra İbn Manzûr (ö.711/1311) tarafından telif edilmiş olan ve derleme olarak kabul ettiğimiz ‘Lisanu’l-‘Arab’ adlı sözlük gibi diğer sözlüklere de başvurulmamıştır. Çalışma üç sesli fiillerle sınırlandırılmış olup farklı bir çalışma olarak ele alınmasının yerinde olacağını düşündüğümüz için bu çalışmada içerisinde zây/ج sesi olan ve diğer sesleri de meçhur dörtlü fiiller ile üç ve daha fazla sesli isimlere yer verilmemiştir.

Tablo 1. *Mechur ve Mehmûs Sesler*

	ت / tâ	ث / sâ	ح / hâ	خ / hâ	س / sin	ش / şim
Mehmûs Sesler	ص / sad	ض / dad	ف / fâ	ك / kâf	هـ / hâ	
	ق / kâf	ل / lâm	م / mîm	ن / nûn	و / vâv	ي / yâ
Mechur Sesler	ا / elif	ب / bâ	ج / cîm	د / dal	ذ / zal	ر / râ
	ز / zây	ض / dad	ط / tâ	ظ / zâ	ع / ayn	غ / ğayn

C. Zây / ج Harfi Örneği

el-Ezherî’nin mahreç esaslı ve iştikak üzerine kaleme aldığı ‘Tehzîbu’l-Luğa’ adlı sözlüğünde seslerinden biri meçhur zây/ج olan üç harfli fiillerin anlamları çıkarılmıştır. İçerisinde zây/ج harfi olan bütün fiillerin diğer iki sesi de meçhûrdur. Dolayısıyla her üç sesi de meçhur olan üçlü fiiller bu kısımda

ele alınarak etimolojik açıdan incelenmiştir. Öncelikle rastgele seçtiğimiz içinde zây sesi bulunan dört tane üçlü fiil örneği ele alınmıştır. Diğer fiiller ise çizelge içerisinde hem fiil anlamları hem de tek bir mastar isim olarak verilmiştir.

Tehzîbu'l-Luğa'da asıl olarak alınan cim/ج, zây/ز ve ya/ي seslerinden oluşmuş جز/ي/و üçlü fiili ve seslerinin yer değiştirilmesi ile meydana gelmiş olan müştakları şu anlamlara gelmektedir: el-Ezherî'nin kök fiil olarak kabul ettiği جزى üçlü fiili, karşılık olarak birine bir şey vermek, cezalandırmak, cizye almak gibi *hoş olmayan* anlamlar ifade etmektedir. زوج (زاج) üçlüsü ise çift olmak, evli olmak, ikili olmak gibi içerisinde *zorluk* olan bir anlam ifade etmektedir. زجا fiili de az şeyle yetinmek manasında kanaatkârlık anlamına gelen kendini *bir şeyden alıkoyma* anlamına gelmektedir. Yine جزى fiilindeki ya/ي'nin hemzeye dönüşmüş hali olan جزأ üçlüsü de yetinmek, kız çocuk doğurmak, parçalanmak, cüzlere ayrılmak gibi *zor* bir eylem ifade etmektedir. Özellikle de Arapların kız çocuklarına bakışları düşünüldüğünde *kız çocuğu doğurmak* için üç tane mechûr harfin seçildiği görülmektedir. جزى'den türemiş ecvef hali olan جزا sülasi fiili ise yol kat etmek, bir kavme susuz varmak, mecaz yapmak gibi içerisinde *meşakkat* olan bir anlam için vazedilmiştir. Mevzubahis fiilin orta harfinin hemzeli olan hali جزى üçlüsü de boğazında kalmak, boğaza takılmak gibi içerisinde *kasavet* olan bir muhtevaya sahiptir. وجز fiili ise veciz ve öz konuşma gibi *herkesin yapamadığı zor bir eyleme* delalet ettiği görülmektedir. Aynı asıldan türetilmiş أجز üçlü fiili ise kısırağın hızlı gitmesi anlamında *sûrat* içermektedir (el-Ezherî, 2001: XI, 98). Dolayısıyla جزى üçlü aslın anlamında oluşu gibi diğer bütün türemişlerinde de anlamın eksi yönde bir ağırlık kazandığı görülmektedir. Çünkü bütün fiillerin üç sesi de cehri olup mechûr seslerden oluşmaktadır.

el-Ezherî'nin belirttiğine göre aslı kullanılmayan yani mühmel üç sesi de mechûr olan زأى üçlü fiilinden müştak أزي fiili ile وزأ fiillerinin anlamlarında bir sertlik, zorluk olduğu görülmektedir. Zira أزي fiili çaba sarf etmek anlamında aşırı enerji harcamak; وزأ fiili de *zor* bir eylem olan ateşte et pişirmek ile hayvandan düşme anlamında *tehlike* arz eden bir fiil at, deve gibi binek hayvanlarının binicisini yere sermek anlamına gelmektedir (el-Ezherî, 2001: XII, 192).

Konumuza iyi bir örnek olduğunu düşündüğümüz, üç harfi de mechûr olan ve uzaklaşmak ve yalan şahitlik yapmak anlamına gelen زور fiilinin harflerin yerleri değiştirilerek oluşturulan diğer müştaklarına baktığımız zaman yine aynı durumu yani anlamda eksi yönde bir farklılaşmanın olduğunu görmekteyiz. Nitekim زار üçlüsü aslan vs. kükremesi; روز(راز) birinin bir şeyini istemek, kınamak; وزر bir yere sığınmak, dağa kaçmak, üstlenmek; زیر kadınlarla konuşmayı sevmek; زى ayıp etmek, kusur bulmak, şiddet uygulamak; أوز gece soğuk olmak, dolu yağmak; أوزر sığınak yapmak, güç vermek; أز belaya duçar olmak anlamlarına gelmektedir (el-Ezherî, 2001: XIII, 63).

Zây/ز harfinin diğer ikisi de mechûr ses olan üçlü fiillerinin anlamlarına toplu olarak bakıldığında bir şekilde vâzi' tarafından bu fiillerin katılık, hoşnutsuzluk, eylemde zorluk ve şiddet gibi anlamlarının da cehr/sertlik ifade ettiği görülmektedir. Yanında 1 rakamı bulunan üçlü fiil el-Ezherî'nin Tehzîbu'l-luğa adlı eserinde asıl olarak verilmiş olup diğerleri yine adı geçen sözlükteki anlamları sırasıyla taranarak aşağıdaki Tablo 2'de toplu olarak verilmiştir. Hepsi aynı sözlükte yer aldığından dolayı her grubun geçtiği yer dipnotta verilmek yerine o grubun son fiilinin altında zikredilmiştir. Bu sayede aynı zamanda diğer grup ile önceki grup birbirinden ayrılmıştır.

Tablo 2. İçerisinde Zây/ز harfinin Bulunduğu Sülâsi Fiiller

Fiil	Anlamları
1زاب	Koşma, kaçma, bir yerden bir yere atlama
وزب	Akmak
باز	Bir yerden bir yere atlamak
(el-Ezherî, 184 vd.)	
1زاب	İhtimali olmak
أبز	Atlamak, sıçramak
(el-Ezherî, 185 vd.)	

زأد ¹	Kelleşmek, seyrek tüylü olmak, huysuzlaşmak
زود	Yol azığı aldı,
زاد	Arttı, çoğaldı, haddinden fazla olmak
أزد	Çocuk cevizle çukur oyunu oynamak, yankılanmak
(el-Ezherî, 161 vd.)	
زأف	Sevmediği birine problem çıkarmak
زوف	Etrafında dönmek
زيف	Hızlı yürüme, acele etmek
ورف	Aceleci davranmak, duvardan atlamak
أفر	Hızlıca atlamak
وفر	Ayakları üzerine dikilmek, sıçramaya hazırlanmak
فاز	Kazandı, galip geldi; azaptan kurtuldu
زني ¹	Önünde sürüklemek, dalga gemiyi sürüklemek
أزف	Bir yeden taşıma, gelin alma, yakınlaşma
(el-Ezherî, XIII, 179 vd.)	
زل(وأيء) ¹	
زال	Zail olmak, yerinden ayrılmak زول (isim) şık uşak
لوز	(İsim) ceviz, fındık
لأ	Bir şey verdi, doldurmak
ألز	Gerekli olmak
(el-Ezherî, XIII, 172 vd.)	
زم(وايء) ¹	Mühmel

زأم	Çok korkmak, çok yemek yemek
وزم	Hafiften ısırdı
زيم	Çok güçlü oldu
مزي	Farklı oldu
ميز	Bir yerden bir yere intikal etmek, ayrı olmak
موز	Bir yerden bir yere intikal etmek, ayrı olmak
أزم	Felaket, kriz çıkmak, hayat zor olmak
(el-Ezherî, XIII, 185 vd.)	
زيج	Bir şeyin tamamını almak
جيز	Cimri olmak, (isim) kuru ekmek
جزب1	Nasibini almak, payını almak
بزج	Övünmek, süslü konuşmak
(el-Ezherî, X, 330 vd.)	
زذب1	Mühhel
زيد	Döğmek, köpürtmek, çalkalamak
(el-Ezherî, XIII, 127 vd.)	
زيع	Sıkıntı vermek; kötü huylu olmak
عزب1	Uzak oldu, bekâr kaldı
زعب	Doldurmak, iddia etmek
بزع	Cariye, uşak zarif olmak
(el-Ezherî, III, 87 vd.)	
زيق	Kıl yolmak, hapsetmek

قبز	Zayıf ve kısa (insan) olmak
زقب	Dar (yol) olmak
بزق	Tükürmek
1قرب	Bir kere karada diğer kere deniz ticareti yapmak
(el-Ezherî, VIII, 331 vd.)	
1زبي/اويء	Taşımak, acayip yürümek
زوب(زاب)	Kaçıp gitmek, içine işlemek, akmak
بزي	Kamburlaşmak, göğsü çıkıp sırtı içine çekmek
بوز (باز)	Bir yerden bir yere atlamak
أزب	Kısa boy, göbekli olmak
أبز	Bir yerden bir yere sıçramak
زأب	İhtimalli olmak, içmek
(el-Ezherî, XIII, 182 vd.)	
1زم	Mühmel
بزم	Ön dişleriyle ısırarak
(el-Ezherî, XIII, 159 vd.)	
زجر	Engel olmak, dalga ses çıkarmak
1جزر	Boğazlamak, deniz yükselmek (med)
جزز	Arazi kurak olmak, nebat bitmemek
زج	At bağırarak, kişnemek
رجز	Şiir söyledi, şarkı söyledi, dalga ses çıkardı
(el-Ezherî, X, 310 vd.)	

زجل	Bir şeyi elle atmak, hızlıca atmak
جلز	Etrafını sarmak, asabi olmak
1جلز	Çok olmak, avı ikiye bölmek
لج	Hayvan hızlı koşmak, fazlaca içmek
لج	Yemekten sonra ele bulaşmak
(el-Ezherî, X, 324 vd.)	
زجم	Ses çıkarmak, bir şeyler söylemek
1زجم	Harfi cezme etme, kesmek, arayı açmak
جمز	Hayvan yuvasına gitmek, hurma yığını yapmak
مزج	Karıştırmak, mizaç olmak
زمج	Matarayı doldurmak, kavim helak olmak
(el-Ezherî, X, 331 vd.)	
1زدر	Sağa sola dağılmak
زرد	Boğmak, yutmak, miğfer, zırh halkası
درز	Elbise dikmek, dünya nimetinden faydalanmak
دزر	Savunmak
(el-Ezherî, XIII, 126 vd.)	
1زدم	Muhmel
مزد	Soğuk görmemek, yılı soğuk görmemek
(el-Ezherî, XIII, 128 vd.)	
1زرب	Koyuna ağıl yapmak, ağıl
زبر	Katlamak, (isim) görüşü olmayan, akılsız kişi

برز	Bariz, aleni olmak, çıkıntı yapmak
ربر	İri olmak
بزر	Sopa ile vurmak
رزب	Ahmaklaşmak
(el-Ezherî, XIII, 134 vd.)	
زرت	Boğmak, dövüşmek
ترز	Ölüp gitmek ruhsuzlaşmak, su donmak
زتر1	Mühmel
(el-Ezherî, XIII, 128 vd.)	
زطر1	Mühmel
زرت	Su yutmak, boğulmak
طرز	Model, tarz olmak
طرر	Yumrukla savunmak, yumruklamak
(el-Ezherî, XIII, 124 vd.)	
زرف1	Yaklaşmak, öne çıkmak
زفر	Üflemek, sesi tutup bağırarak, eşeğin anırması
فرز	Bölmek, paya ayırmak
فرر	Ana kısmı bölmek, burnuna bir şeyle vurup kırmak
ررف	Birine doğru yaklaşmak, deve hızlı koşmak
رفز	Atmak, çarpmak, raks etmek
(el-Ezherî, XIII, 131 vd.)	
زرق	Mavi olmak, göz karası değişmek

قرز	Parmaklarıyla toprağı almak
رقز	Raks etmek
رزق	Rızık vermek
قرز1	Mühmel
(el-Ezherî, XIII, 324 vd.)	
زم1	Sidik vs kesilmek
رمز	Dudakları ses çıkarmadan oynatmak, (isim) رمازة kötü kadın
زم	Alış veriş kesintiye uğradı, (isim) zelil adam
زمر	Şarkı söylemek, kamış üflemek, zurna çalmak
رزم	Kış çok soğuk olmak
مزمز	Engel olmak, ekmek vs bölmek
مزر	Katı kalpli olmak, (مزر) arpa vs. şarabı
(el-Ezherî, XIII, 139 vd.)	
زرز1	Muhmel
نزر	Sorulara cevap vermemek, somurtmak
رزن	Yüksek, sarp yerde su olmak
زئر	Matara doldurmak, dik bakmak, (İsim) küçük taş
(el-Ezherî, XIII, 129 vd.)	
زبط1	Kaz, ördek bağırması
ظبز	Cariye ile cinsi münasebette bulunmak
(el-Ezherî, XIII, 124 vd.)	
زطف	Muhmel olup sadece İbn Düreyd yer vermiştir

فطر	Boğulmak, ölmek
(el-Ezherî, XIII, 125 vd.)	
زعج	Kararsız olmak, sıkıntılı olmak
عجز1	Aciz kalmak, yaşlanmak
عزج	Defetmek, nikâhtan kinaye
حزع	Sabırsız davranmak
جعز	Böğürmek
(el-Ezherî, I, 219 vd.)	
زعد1	Mühmel
عزد=دعر	Cima yapmak
(el-Ezherî, II, 77 vd.)	
عزر1	Kınamak, paylamak, tevkif etmek, tedip etmek
عرز	İnatlaşmak, engel olmak
زرع	Ekmek, ziraat yapmak, yeri sürmek
(el-Ezherî, II, 78 vd.)	
زعف	Ansızın öldürmek
عزف1	Müzik aleti çalmak عزيف cin sesleri
عفز	Eşiyile oynaşma
فرع	Korkmak
(el-Ezherî, II, 86 vd.)	
عقر1	Mühmel
زقق	Korkmak, (isim) içilemeyen acı su
زقع	Eşek şiddetli gaz yapmak

عزق1	Toprağı, yeri kazmayla yarmak, (isim) cimri, katı
قزع	Kâkül bırakarak saçı kesmek, bulut parçalı olmak
(el-Ezherî, I, 126 vd.)	
زعل	Darılmak, kırılmak, küsmek
عزل1	Cariyenin hamile kalmaması dışarı azil, azl etmek
عزل	Ölüm döşeginde olmak, endişelenmek
زلع	Ayakların yarılmak
لعزل	Cariyenin hamile kalmaması dışarı azil
(el-Ezherî, II, 80 vd.)	
زعم	İddia etmek
عزم1	Azmetmek, kararlı olmak, yemeğe davet edilmek
زمع	Bir işten geri kalmama, cüret etmek
مزع	Eti parçalamak, hızlı kaçmak
معز	Asabi olmak
(el-Ezherî, II, 90 vd.)	
عنز	(isim) bir yırtıcı hayvan türü, keçi, şeytan, demir mızrak
نزع	Sökmek, atmak, görevden almak, tartışmak
عزن1	Nasibini almak
(el-Ezherî, II, 83 vd.)	
زعا (و)	Adaletsiz davranmak
زاع زوع	Öne çıkarmak, hareket ettirmek
عزا (و) 1	Avunmak, teselli olmak, taziye etmek

عاز عوز	Fakir olmak, muhtaç olmak
وزع	Nefsi hevasından engel olmak, dağılmak
وعز	Kendini öne çıkarmak
(el-Ezherî, III, 62 vd.)	
زغب1	Kuş yavrusunun tüyü büyümek
بغر	Deve ayağını yere vurma, (isim) bir sopa türü
بنغ	Güneş, yıldız ışığı belirlemek, karanlığı yarmak
(el-Ezherî, XIII, 79 vd.)	
زغد	Şiddetli gök gürlemek, hayvan kükremek
زغد1	Bitki vs. şiddetli ses çıkarmak,
(el-Ezherî, XIII, 73 vd.)	
زغر	Aşırı olmak, ifrata düşmek
زغر1	Deve çok süt verdi, sağanak yağdı, daha istedi
غرز	İğne batırmak, dikmek, saplamak
رزغ	Pisletmek, kirletmek, ayıp etmek
(el-Ezherî, XIII, 74 vd.)	
زغف	Çok konuşup yalan söylemek
زغرف1	Mümmel
(el-Ezherî, XIII, 76)	
زغل	Çocuk emzirmek
زلغ	Ayak yarılmak
زغل1	Yün eğirmek, gençler aralarında konuşmak
لغز	Tavşan yer altında farklı yol kazmak, bulmaca

(el-Ezherî, XIII, 76 vd.)	
زغم	Dudak sallayarak kızışmak
غمز	Elle sıkmak, kaşla işaret etmek
غمز1	Mühmel
(el-Ezherî, XIII, 80 vd.)	
زغن1	Mühmel
زغ	Vesvese vermek, kötü dürtüde bulunmak
(el-Ezherî, XIII, 78 vd.)	
زغا	Bir yere yönelmek, (isim) Habeşli kokusu
زغ يزى	Meyletmek, güneş batmaya yaklaşmak
1 غزا (و)	Savaşa, gazveye çıkmak
غاز يعوز	Bir yere gitmeyi kast etmek
وزغ	Devenin bevl edip kesmek
(el-Ezherî, XIII, 150 vd.)	
زقل	Sarığını gevşetmek
زلق	Hayvan yavru düşürmek
1 قزل	Ayağı kırık biri gibi yürümek
قلز	Eliyle ağzına atmak
لقز	Yumruk atmak, mahmuzlamak
لرزق	Yapışmak, yapıştırmak
(el-Ezherî, XIII, 326 vd.)	
زقن	Taşımak, taşımaya yardım etmek
زنق	Ailesi fakir ya da cimri olmak

قنز	Kendinden geçerek küçük kadehten içmek
نقر	Yerden yükseğe atlamak, sıçramak
قزن1	Kölesinin bacağına kırmak
(el-Ezherî, XIII, 328 vd.)	
زقا (و)	Ağlamak, horoz ötmek, kuş civıdamak
زوق	Sağlam yapmak, kıvamında yapmak
زاق زيق	Güneş ışınları belirlemek, havada uçuşmak
أزق	Dar olmak, kriz çıkmak
قزى1	Kötü lakap takmak
قاز قوز	Yuvarlak hal almak
قزو	Yere asa ile vurmak, (isim) bir yılan türü
(el-Ezherî, IX, 187 vd.)	
زىل1	Olumsuz olmak yani ازدلب
زىل	Zibil taşımak
لرب	Kıtlık yılı olmak, kriz olmak, (isim) dar yol, bekâr
لبنز	Lokmalamak, hızlı yemek yemek
بزىل	Hiçbir malı olmamak
بلز	Hafif, kısa olmak
(el-Ezherî, XIII, 147 vd.)	
زىز	Endişelenmek
زىظ	Hızlı yürümek, zonklayarak yürümek

زلم	Parçalanmak, burnu kırılmak, havuz dolmak
زمل	Katlanmak, arkadaşlık yapmak, deveye binmek
لزم	Gerekli oflmak, bağlı kalmak
لمز	Gamzeli olmak, dudaklarını sallamak, savunmak
ملز	Kurtulmak
(el-Ezherî, XIII, 149 vd.)	
زلن	Mühmel
لزن	Su için kuyu başında toplanmak, zor yıl geçmek
نزل	İnmek, çok akmak, eve yerleşmek
(el-Ezherî, XIII, 144 vd.)	
لفزن	Öne çıkmak, ilerlemek, akşamın ilk saatleri
زفل	Topluca gelmek
فلز	Kaba olmak (isim) kaba adam, çelik
فول	Suyun hızlı akması, hızlı su akan yer
(el-Ezherî, XIII, 145 vd.)	
زمر	Nefesli çalgıya üflemek
(el-Ezherî, XIII, 142 vd.)	
زمق	Kıl, sakal yolmak
قمز	Rezil olmak, cüce olmak
قمز	Parmak uçları ile almak, nebat ara ara parlamak
زقم	Yutmak, çok süt içmek (isim) زقوم zakkum
مزق	Elbise yırtılmak
(el-Ezherî, VIII, 332 vd.)	

زون	Kibirle yürümek; tartmak
زنى	Zina etmek
زناً	Dağa tırmanmak, idrar zorluğundan acı çekmek
وزن	Kilolu olmak, tartmak, dengeli olmak
نزا	(hayvan) Sıçramak, zıplamak, pahalı olmak
نزى	Yaralanıp kan akıp ölmek
نزاً	Aleyhine çalışmak, fesat vermek
نوز	Azaltmak,
(el-Ezherî, XIII, 174 vd.)	
أزنب	Kadın kilo almak, şişman olmak
زين	Bir şeyi bir şeyden uzak tutmak, savuşturmak
نيز	(isim) lakap, mastar, kaynak
نرب	Ceylan bağırması, lakap takma
بن	İçi boş olmak
(el-Ezherî, XIII, 155 vd.)	
زنج	Çok susuz olmak, cırcır böceği ötmek
نجز	İfa etmek, yerine getirmek
نچ	Mecusi dansı etmek
جنز	Cenaze olmak, dövülerek öldürülmek
جنز1	Sert odunlaşmak, sertleşmek
(el-Ezherî, X, 328 vd.)	
زند	Yalan söylemek

(el-Ezherî, XIII, 126 vd.)	
1زنط	Kavim kalabalıklaştı
طنز	Alaya almak
(el-Ezherî, XIII, 125 vd.)	
1زنف	Su eksilmek
زفن	Raks etmek
زوف	Kan akmak
نزف	Hayvan sıçramak
(el-Ezherî, XIII, 153 vd.)	
1زئم	Kulağı parçalanmak, kavme yabancı olmak
زمن	Zaman uzamak
مزن	Kendini üstün görmek,
(el-Ezherî, XIII, 157 vd.)	
زوز	İsim: İstikrarsız, düşüncesiz, kibirli
(el-Ezherî, XIII, 195 vd.)	
1 زب (وا يء)	Mühmel
أزب / أزيب	Adam kısa, bodur olmak; kanal açmak
زبي	Taşımak; atmak, fırlatmak
زوب / زاب	Hızlıca kaçmak, sıvışmak, koşmak
بزبي	Sırtı çıkık olmak, kambur gibi yürümek
بوز	Surat asmak, yüz ekşitmek
أبز	Atlamak, düşmanın üzerine saldırmak
(el-Ezherî, XIII, 182 vd.)	

1 زم (وا يء)	Mühmel
وزم	Hafifçe ısırarak; Günde bir öğün yemek
زم	Diri, diri olmak
مبزم، موز	Bir yere taşınmak, göç etmek, ayrı olmak
زام/ زوم	Ölmek; yok olmak
أزم	Zor durumda kalmak
مزمي	Kendine has olmak
(el-Ezherî, XIII, 185 vd.)	
زبز	(isim) زبزاء Sarp arazi
(el-Ezherî, XIII, 191 vd.)	
زبب	Büyük lokma almak (isim) çingirak
(el-Ezherî, XIII, 161 vd.)	
1زوا	Çekip gitme; bir kenara çekilme
زوى	Kaş çatma, vazgeçme, başına yıkılma
الزوى	(isim) kir, pislik
(el-Ezherî, XIII, 185 vd.)	

Bütün sesleri mechûr olan içinde zây/ز sesi barındıran üçlü fiillerin anlamlarının daha iyi anlaşılması için ikinci ve üçüncü harfi aynı olan yani şeddeli olan fiilleri ayrı bir grup altında incelemenin konuya daha iyi ışık tutacağını düşündük. Zira mechûr harflerden oluşmakla birlikte içinde şeddenin de var olmasının anlama daha çok katılık ve şiddet katmış olması muhtemeldir. Bu başlık altında üçlü fiillerin yanında istisnai olarak isimlere de yer verdik.

Öfke ile dolmak, güneşin batayazması, zeval bulmak gibi anlamlara gelen gelen (زب) (زب) sülasi fiilinden türeme birçok isim bulunmaktadır. Bu isimlerin ortak özellikleri, anlamda bir kabalık hatta iğrençlik ifade etmesidir. Bunlar

زَبَ erkeklik organı; زباب haşere; زبيب yılan ağzındaki zehir; زَبَب kolu, kaşı, gözü vb. çok kılıklı kişi gibi isimlerdir. Bu fiilin türevi olan zorla almak anlamına gelen بَزَز (بَزَز) üçlü fiilinden türeme silah, bez, kadın meme başı anlamına gelen tek isim bulunmaktadır (el-Ezherî, XIII, 119 vd.). Ayrıca fiil hali, iliklemek anlamına gelen زَز fiilinden türeme düğme deliği için kullanılan زَز ismi bulunmaktadır. Seslerin yerleri değiştirilerek aynı kökten türeme رَزَز fiili ise çakmak, parlatmak anlamına gelmekte olup, isim hali de vida anlamı ifade etmektedir (el-Ezherî, III, 111 vd.).

Hızlı bir şekilde günaha batırmak anlamına gelen أَرَزَز fiilinden türeme أَرَزَز ismi bulunmaktadır ki insan içinden gelen kötü ses ile kurşun sesi anlamına gelmektedir (el-Ezherî, XIII, 192). İsim formuna bir diğer örnek fiil hali bulunmayan زَطَط kelimesidir. Bu kelime Hint asıllı Arap ve kılıç balığı anlamına gelmektedir ve طَرَط hali ise mühmeldir (el-Ezherî, XIII, 111).

Tehzîb'de tespit ettiğimiz diğer üçlü muzâaf fiillerin anlamları aşağıda verilen Tablo 4'de belirtilmiştir.

Tablo 3. Sülasi Muzâaf Fiiller

زَجَج	Atmak, sıkıştırmak, sürme çekmek
جَزَز	Kesip koparmak, kırpmak
(el-Ezherî, X, 243 vd.)	
زَتَت	Zifaf gecesi gelin süslemek, giydirilmek (زَتَت mühmel)
(el-Ezherî, XIII, 111)	
زَقَق	Kuş yavrusunu doyurmak
قَزَز	İğrenme, camlaştırma
(el-Ezherî, VIII, 214 vd.)	
زَعَع	Ağaçları söken şiddetli rüzgâr esmek
عَزَز	Üstün gelmek, kahretmek, böbürlenmek
(el-Ezherî, I, 64 vd.)	

زغغ	Alay etmek, gizlemek
غزز	Özellikli olmak, ağaç dikenli olmak
(el-Ezherî, VIII, 9 vd.)	
زفف	Zifafa girmek, ırza geçmek, acele etmek
فزز	İçindeki şey akmak; فَرّ (isim) inek yavrusu, dana
(el-Ezherî, XIII, 118 vd.)	
زكك	Hastalık sebebiyle zayıf düştü
كزز	Ağaç kuru olmak, soğuk algnlığından kan akmak
(el-Ezherî, IX, 321 vd.)	
زلل	Ayaküstü düşmek, altın ayarından çalmak
لزز	Yer açmak, yanaşmak, sert, katı mizaçlı olmak
(el-Ezherî, XIII, 114 vd.)	
زمم	İpi eline almak; gem vurmak
مزز	Emmek, en iyi yapmak, harekete geçmek
(el-Ezherî, XIII, 121 vd.)	
زئن	Bir şeyi çok yapmak, bir şey ile suçlamak
نزز	Şehvet düşkünü olmak, sızmak, titremek
(el-Ezherî, XIII, 117 vd.)	

Değerlendirme ve Sonuç

Çalışmaya başlamadan önce vâzı'nın bidayette zihninde var olan katı, ürpertici, hoş olmayan vs. anlamlar için lafız koyarken cehri sesler tercih etmesinin kaçınılmaz olduğunu varsaymıştık. Bu görüşten hareketle "Arap dilinde her sesi de mechûr olan üçlü bir filin anlamında şiddet, ürperti vs. olmalıdır" şeklinde bir yaklaşımda bulunmuştuk. Bu düşüncemizin ne derece isabetli olduğunu görmek üzere bu çalışmayı yapmış bulunmaktayız. Sonuçta içerisinde zây/; harfi olan ve diğer iki sesi de mechûr olan bütün üçlü fiilleri

delalet yönünden inceledik. Vardığımız sonuç, varsayımımızı destekler mahiyettedir. Zira türevleriyle incelediğimiz bütün fiillerin kök anlamı bir şekilde zorluk ya da iğreti veya kabalık vs. içermektedir. Özellikle de son iki harfi aynı yani şeddeli olan bütün üçlü fiillerin anlamında aynı içerik söz konusudur. Zira mehmûs seslere ilaveten bir de şiddet yani şedde söz konusu olmuştur. Her ne kadar tüm gelişmelere paralel olarak dilde de gelişim ve değişimler olup, bazı anlam farklılaşmaları olsa da yine de kökte bir kasavet anlamı bulunmaktadır. Dolayısıyla buradan hareketle farklı türevlerin anlamları normalmiş gibi anlaşılabilir. Şöyle ki, مَزْمَ üçlü kök fiilden türeme, *vaktin uzaması anlamına* gelen مَزْمَ fiili ile diğer türevi olan *kendini üstün görmek* anlamını ifade eden مَزْمَ fiillerinin delaletleri sanki normalmiş gibi görünmektedir. Ancak bu iki fiilin vaz yönünden aslı olan مَزْمَ'ye bakınca kulağı parçalanmak, kavme yabancı olmak gibi hiç hoş olmayan bir anlam ifade ettiği görülmektedir. Kaldı ki zaten مَزْمَ ve مَزْمَ fiillerinin anlamlarına bakılınca ilki zamanın uzaması ikincisi de üstünlük taslamak gibi pek de hoş olmayan manevi bir delalet taşıdıkları görülmektedir. Bu çalışmada diğer iki sesi de mechûr olan içerisinde mechûr ses zây/ز bulunan üçlü fiillerini manaya delaletlerinin incelenmesi sonucunda genelleme yapılabilecek şekilde bir eylem zorluğu, anlam çirkinliği gibi olumsuzluk olarak niteleyebileceğimiz delaletlerinin olduğu görülmüştür. Özellikle de zây/ز sesi şeddeli mechûr başka bir ses ile kullanılıyorsa -bir şeyi çok yapmak anlamına gelen مَزْمَ ve şehvet düşkünü olmayı ifade eden مَزْمَ fiili olduğu gibi- diğerlerine oranla daha da bir şiddet ve aşırılığın olduğu görülmüştür. Öneri olarak da diğer üç sesi de mechur olan üçlü fiiller de yeni bir çalışma olarak irdelenmeli ve bu çalışmada varılan sonuç ile ne derece uyduğu belirlenmelidir. Bunun yanında bütün sesleri mehmûs olan üçlü fiiller de bu perspektiften incelenerek bu çalışmada ulaşılan sonucun aksi yönünde yani yumuşak, hoş, eyleminde zorluk olmayan vs. anlamlarını ifade edip etmediği de incelenmelidir.

KAYNAKÇA

ABDULZAZIZ, Ahmed Allam (2004), *İlmu's-savtiyyât*, Mektebetü'r-Rüsd, Mekke.

- AKSAN, Doğan (2000), *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)*, TDK Yayınları, Ankara.
- EL-EZHERÎ, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed (2001), *Tehzîbu'l-luġa*, thk. Muhammed Avz, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut.
- İBN CİNNÎ (1985), *Sirru sinâ'ati'l-i'râb*, thk. Hasan Hindâvî, Daru'l-Kalem, Şam.
- KATHZNER, Kenneth (1987), *The Languages of the World*, Londra.
- LYONS, John (1983) *Kurumsal Dilbilime Giriş*, çev: Ahmet Kocaman, TDK Yayınları, Ankara.
- EL-BERÂZÎ, Mecd Muhammed el-Bâkîr (1986), *Fıkhu'l-luġati'l-'Arabiyye*, Amman.
- TEMMÂM, Hassân (2004), *el-Luġatu'l-Arabiyye ma'nâha ve mebnâhâ*, Âlimu'l-Kutub.

bilimname XXXIV, 2017/2, 440-442
Arrival Date: 27.09.2017, Publishing Date: 31.10.2017

PHONO-SEMANTIC RELATION IN ARABIC LANGUAGE

-ZÂY / ز SOUND EXAMPLE-

© Musa ALP^a

Extended Abstract

The Vaz'î, in another word the first inventor words, always oversees compliance between sound and meaning. As a matter of fact, the sounds in the Arabic language are divided into two parts, mechûr (hard) and mehmûs (soft). In this study have been dealt with triple verbs containing zây/ز sound that considered from mechûr sounds and the other two different voices are also mechûr. These verbs have been handled as they located in al-Jawhari's derivation lexicon named Tahzîbu'l-Luġa that it based on sounds' exit, with their conjugates and along with the meanings given there. In the first part, general informations were given about sound and sound science. Subsequently, the triple verbs containing zây/ز letter, were detected in Tehzîb, are presented one by one and in tabular and as a whole form after interpretation of several triple verbs and their meanings containing zây/ز sound. As in the verb زأر and other verbs whose three letters are mechûr which are derived for the roar of animals such as lions, there is a hardness, difficulty, ugliness, negativity, creep etc. in the meaning of them. When a person hears the sentence " . الأسد زأر /Lion roared." he feels even hears the shudder of it because of the sounds of زئير that come to his ear. As a result the vazi' had expressed the animal shouting by choosing voices composed of cehrî/hard voices that are suitable for understanding in his mind. Therefore, there is a direct connection between the voices of the wording and their meaning.

---

^a Assoc. Prof., Cukurova University Theology Faculty, musa_alp@hotmail.com

In this study, the relation of sound meaning in the Arabic language has been considered and the zâÿ / ز sound, which is one of the mehour sounds, has been chosen as an example. The reason why we chose zâÿ / ز from among the numerous mechûr voices is that it is a common voice and it is frequently used all over the place. Every aspect of zaY / ز is used as the first, second and third voices of the 'sulasi words' and the basic dictionaries are examined.

The Sound is a vibration that every living thing for physiologically different purposes emits with the help of specific organs. Since its being, mankind has maintained its life by sounding like other creatures. However, some features that distinguish human from other living things. Feeding animals, breeding, etc. people can also convey feelings and mental topics to their interlocutors while making sound for purposes. Man is an entity that primarily thinks and speaks. Speech comes to the fore with the voices coming out of the voice organs. The first person to socialize has somehow started to talk between himself or herself. Words are expected to be written in the first place ('vaz' 'vâzi'), consisting of voices that can fit in the mind. When the human being is angry in the feelings, he speaks with higher and rougher voices, whereas on the contrary he prefers soft and lighter voices. The sounds in the Arabic language are generally divided into mechûr and mehmûs. In this context, all the voices of the places called 'sulasi mûcerred' (the words given) are negative, rough, hard, tough and difficult to start, we are assuming that it makes sense.

Before starting to work, Vazi's solid, creepy, unpleasant, etc. that exist in the bidet's mind. We assumed that it was inevitable for us to prefer the sounds of the city when we spoke for meanings. In this view, he said, "Violence, shudder etc. in the sense of a triple verb that every voice in the Arabic language is mechûr should be approach. We have done this work to see how accurate our thinking is. As a result, we examined all the triple verbs with the letter zay/ز and the other two voices. The result we have is that it supports our hypothesis. Because all of the actions we have studied with their derivatives have difficulty in the root meaning, comprising. In particular, the last two letters are the same, meaning the same content in the sense of all the triple acts that are shaken. In addition to the voiced voices, violence has also become a topic. In parallel with all developments, there are developments and changes on the underside, and although there are some meaning differences, there is still a meaning in the root. Based on the result of the research, it is recommended that the triple verbs with the other three voices

be examined as a new study and it should be determined to what extent they agree with the result obtained in this study. In addition to this, triple verbs with all their voices are also examined from this perspective, and the opposite of the result reached in this study, ie soft, pleasant, whether it expresses its meaning.

Keywords: Vaz ', vâzi', mechûr, sound, meaning, conjugate.

